

arka plana atılmasına bir tepki olarak Hindistan'dan ayrıldığı ve Nehru'nun çabalarının onu bu kararından vazgeçiremediği söylenmektedir. Karaçi'ye yerleşen Şebbîr Hasan şöhretini Pakistan'da devam ettirdiyse de ikonoklastik ve sosyalist fikirleri hoş karşılanmadı. Urduca'nın gelişmesine katkılarını Encümen-i Terakkî-i Urdû'da sürdürdü. 1972'de İslâmâbâd'a geçti ve 1973'te Millî Eğitim Bakanlığı'nda bir göreve getirildi. Uzun süren bir hastalığın ardından 22 Şubat 1982'de İslâmâbâd'da vefat etti.

Şiirde Azîz Leknevî'nin talebesi olan Şebbîr Hasan dokuz yaşında şiir söylemeye başlamıştır. En iyi gazel şairleri ve Urdu şiirinde modernizm hareketinin mimarları arasında kabul edilmiş, şiirlerinde ümitsizliği ve korkaklığı şiddetle eleştirerek ümide ve kendine güvene vurgu yapmıştır. Temelde romantik bir şair olup âfâkî güzelliğinden ziyade güzelliğin dış unsurlarına ağırlık vermiştir. Şiirlerinde yaşadığı dönemin sosyal ve siyasal çalkantılarını canlı bir şekilde yansıtmış o devrin olaylarının izini sürmeyi mümkün kılmıştır. "Şâir-i inkılâb" yanında şiirlerindeki coşku ve heyecan dolayısıyla "şâir-i şebâb" ve şiirdeki üstün yeteneği sebebiyle "şâir-i a'zam" unvanlarını almıştır. Geçimini sağlayabilmek için Hindistan'ın Bombay şehrinde film endüstrisi için birçok şarkı sözü kaleme almış olması bazı edebiyatçılar tarafından eleştirilmesine yol açmıştır (Mahmûd Birelvî, s. 207).

Manzum Eserleri: 1. *Rûh-i Edeb* (Bombay 1920); *Naş u Nigâr* (Delhi 1936); *Şu'le u Şebnem* (Delhi 1936); *Cünûn u Hikmet* (rubâîler, Delhi 1937); *Fikr ü Neşât* (Delhi 1937); *Harf u Hikâyet* (Lahore 1938); *Âyât u Nağamât* (Lahore 1941); *Arş u Ferş* (Bombay 1941); *Râmîş ü Reng* (Bombay 1945); *Vakt ki Âvâz* (Bombay 1946); *Sünbül ü Selâsîl* (Bombay 1947); *Seyf ü Sebû* (Bombay 1947); *Surûd u Hurûş* (Delhi 1952); *Semûm u Sebâ* (Karaçi 1955); *Tulû'î-i Fikr* (Karaçi 1957); *Mûcid ü Müfekkîr* (Leknev, ts. [1962?]); *İlhâm u Efkâr* (Lahor 1966); *Nücûm u Cevâhir* (Karaçi 1967); *Cûş Melihâbâdî Ki Mersîye* (ed. Demîr Ahter Nakvî, Karaçi 1980); *Mihrâb u Mîzrâb* (Lahore 1993). **Mensur Eserleri:** *İşârât* (*Kelîm* dergisinde yayımlanan makaleleridir; Delhi 1942; Allahâbâd 2001); *Yâdûn ki Berât* (otobiyografisidir; Leknev 1972); *Maķâlât-ı Cûş* (ed. Seher Ensârî, Karaçi 1982); *İntihâb-ı Kelâm-ı Cûş* (haz. İsmet Melihâbâdî, Leknev 1983). Eserlerinin bir kısmı *İntihâb-ı Külliyyât-ı Cûş* adıyla Fazl-ı İmâm (New

Delhi 1998) ve tamamı *Külliyyât-ı Cûş Melihâbâdî* adıyla İsmet Melihâbâdî (New Delhi 2007) tarafından yayımlanmıştır. Ayrıca Hâce Târîk Mahmûd (Khawja Tariq Mahmood) şiirlerinden seçmeleri asıl metinleriyle birlikte İngilizce'ye çevrilmiştir (*Selected Poetry of Josh Malihabadi*, New Delhi 2007).

BİBLİYOGRAFYA :

Serdâr Caferî, *Teraķķi-pesend Edeb*, Aligarh 1957, s. 145-166; Seyyid Abdullah, *Urdû Edeb: 1857-1966*, Lahor 1967, s. 141-143; Ceylânî Kâmrân, "Diğer Şu'arâ", *Târîh-i Edebiyyât-ı Müselmânân-ı Pâkistân u Hind*, Lahor 1972, X, 98-100; Muhammad Sadiq, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1984, s. 519-522; M. Cemîl Ahmed, *Urdû Şâ'iri Par Eyk Nazar*, Karaçi 1985, s. 447-460; Mahmûd Birelvî, *Muhtaşar Târîh-i Edeb-i Urdû*, Lahor 1985, s. 207-208; Nâhid Kâsimî, *Cedd Urdû Şâ'iri meyn Fitrat-nigârî (1874 sê 2000 tak)*, Karaçi 2002, s. 261-288; Fermân Fethpûrî, *Cûş Melihâbâdî aor Firâķ Gûrakhpûrî*, Lahor 2006; a.mlf., *Cûş Melihâbâdî aor Un kâ Tagazzûl, Urdû Şâ'iri aor Pâkistânî Mu'âşere*, Lahor 2007, s. 41-50; Munibur Rahman, "Shabbir Hasan Khân Djosh", *EP* (Ing.), IX, 161-162.

HALİL TOKER

ŞEBİB b. ŞEYBE

(شبيب بن شيبه)

Ebû Ma'mer Şebîb b. Şeybe b. Abdillâh b. Amr b. el-Ehtem et-Temimî el-Minkarî el-Basrî (ö. 170/786 [?])

Özdeyişleriyle tanınan hatip ve ahhâr râvisi.

Basra'da doğdu ve hayatının önemli bir kısmını burada geçirdi. Aslen Necidli olup Benî Temîm'in Sa'd b. Zeydî Menât kolunun Minkar b. Abîd boyuna mensup bulunan, Câhiliye ve İslâm dönemlerinde şair ve hatip olarak tanınan Amr b. Ehtem (Sinân) el-Minkarî'nin soyundandır. Ünlü hatip ve şair Hâlid b. Safvân ile kardeş çocuklarıdır. Soyundan çok sayıda hatibin yetiştiği (Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 355) büyük dedeleri Sinân el-Ehtem b. Sümeyy'e izâfetle İbnü'l-Ehtem künyesi ve Ehtemî nisbesiyle de anılan bu iki hatip birçok edebî mecliste beraber bulundu, ancak ilişkileri her zaman güzel yürümedi (a.g.e., I, 340). Şebîb b. Şeybe, hayatının Basra'daki döneminde Basra valileri Bilâl b. Ebû Bürde, Süleyman b. Ali ve oğlunu kıızıyla evlendirdiği Basra Kadısı Sevvâr b. Abdullah ile münasebet kurdu (Vekî', II, 31-32; Hatîb, IX, 276); Mu'tezile'nin kurucularından Amr b. Ubeyd ile tartışmalara girdi (Hatîb, IX, 277). Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik'in vefatı üzerine II. Velîd'in halife seçildiği 125 (743) yılında hacca giden

Şebîb, Mescid-i Harâm'da müstakbel Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr ile görüştü, kendisine Abbâsîler'in hilâfete gelmesine ve diğer konulara dair sorular sordu, o da sır olarak kalması şartıyla cevaplar verdi (İbn Abdürabbih, V, 106-110). Mansûr hilâfete gelince Şebîb Basra emniyet teşkilâtının (şurta) başına getirildi (Vekî', II, 60). Bu görevi sırasında halkın meseleleriyle ilgilendi ve asalet sahibi bir kimse olarak tanındı. Daha sonra yeni kurulan başşehir Bağdat'a giden Şebîb, Abbâsî sarayında Halife Mansûr ve Mehdî'nin nedimliğini yaptı ve edebiyat meclislerinde itibar gördü (Sa'leb, II, 481). Burada saray ve çevresiyle yakın ilişki içinde yirmi yıl kadar yaşamış ahhâr ve anekdot alanında kendisine zengin malzeme toplama imkânı sağladı. Ardından Basra'ya dönen Şebîb, Zehebî'ye göre 160'lı yılların sonlarına doğru vefat etti (*Târîhu'l-İslâm*, s. 257). İbn Hacer onun ölüm tarihini 170 (786) (*Tehzîb-ü't-Tehzîb*, IV, 308), İbnü'l-İmâd 162 (778-79) olarak (*Şezerât*, II, 285) kaydeder.

Şebîb b. Şeybe kendi özdeyişlerinin aydın kesimin dilinde dolaştığına şahit olmuştur. Kaynaklarda öğüt, tâziye, genel ahlâkî konular ve diğer bazı hususlarda özlü sözleri aktarılan Şebîb, Câhiz'e göre sözün başından çok sonunun mükemmel olmasına itina gösteren, başka hatiplerin uzun ifadelerle anlattıkları şeyleri birkaç kelimeyle kapsamlı biçimde dile getirme yeteneğine sahip olan biriydi. Yine Câhiz'e göre diğer edip ve hatipler işin başında tekellüften, gereksiz sözlerden kendilerini almadıkları halde Şebîb baştan itibaren yalın, özlü, tatlı ve zarif bir anlatım üslubunu yakalamıştır (*el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 112-113). Her zaman düzgün ve kibar konuşmayı (edep) tavsiye eden Şebîb iyi bir edebî katmerli soyluluktan daha üstün olduğunu söylerdi (Sa'leb, I, 257). Şebîb edebî "adam olma"nın delili, aklın gelişmesinin teminatı, gurbette arkadaş ve meclislerde ödül olduğunu ifade ederek onu elde etmenin gerekliliğini vurgulamıştır (Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 351-352). Öldüğünde ailesine tâziyeye gelen kadı ve hadis râvisi Sâlih b. Beşîr el-Mürri, "Halifelelerin edebiyatçısı, fakirlerin dostu ve gariplerin kardeşi olan Şebîb'e Allah rahmet eylesin" demiştir (a.g.e., I, 113). Şebîb b. Şeybe, İbn Sirîn, Atâ b. Ebû Rebâh, Muâviye b. Kurre gibi şahsiyetlerden hadis nakletmiş, kendisinden Asmaî, Ebû Muâviye Yezîd b. Zürey', Müslim b. İbrâhim rivayette bulunmuş ve hadis otoritelerince sika kabul edilmiştir (İbn Hibbân, I, 363; Hatîb, IX, 278; İbn Hacer, IV, 308).

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân*, V, 592; a.mlf., *el-Be-yân ve'l-tebyîn*, Beyrut 1990, I, 24, 112-113, 340, 351-352, 355; Zübeyr b. Bekkâr, *el-Aẖbârü'l-mu-vaffakıyyât* (nşr. Sâmî Mekki el-Ânî), Bağdad 1392/1972, s. 165, 207; İbn Kuteybe, *‘Uyûnü'l-aẖbâr*, I, 285; II, 135; Sa'leb, *Mecâlis* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1400/1980, I, 257; II, 413-414, 481; Vekî', *Aẖbârü'l-kudât*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-asriyye), II, 31-32, 60, 108; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferid*, V, 106-110; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 363; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Beyrut 1995, XX, 404-405; Hasan b. Abdullâh el-Askerî, *el-Maşûn fi'l-edebe* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Küveyt 1960, s. 112-114, 196; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 139; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IX, 274-278; Zemahşerî, *Rebî'u'l-lebrâr* (nşr. Selîm Naîmî), Bağdad 1982, s. 184, 192, 247, 251, 265, 393; Yâkût, *İrşâdü'l-erib* (nşr. D. S. Margoliouth), London 1927, IV, 260; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 161-170*, s. 257-259; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 307-308; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaüt), II, 285; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 105; A. Zekî Safvet, *Cemheretü'l-huṭabî'l-Arab fi uṣûlî'l-Arabîyyeti'z-zâhire*, Kahire 1381/1962, III, 346; a.mlf., *Cemheretü resâ'ilî'l-Arab*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmiyye), III, 146; S. Leder, "Shabîb b. Shayba", *EP* (İng.), IX, 163-164.

MUSA YILDIZ

ŞEBİNKARAHİSAR

Giresun'a bağlı ilçe merkezi.

Doğu Karadeniz bölümünde Giresun dağlarının iç yamaçlarında deniz seviyesinden 1300-1360 m. yükseklikte eğimli bir yüzeyde kurulmuştur. Şehre adını veren kalenin harabeleri doğudaki bazalt bir kayanın üzerinde yer alır. Burası IX ve X. yüzyıllarda Koloneia diye bilinmekteydi; XI. yüzyılda ise Mavrokastron denilmiştir. XII. yüzyılda bu ad hem şehrin hem kalenin diğer adıdır. Dönemin kaynakları ve Selçuklular, Koloneia'nın Ermenice söyleniş biçimi olan Kögoniya / Kögonya'yı kullanmıştır. XVIII. yüzyılda mahallî Rumlar arasında şehir hâlâ Koloneia adıyla anılmaktaydı. Mavrokastron'un Türkçe'si olan Karahisar ismi Türkler tarafından XIV. yüzyılda verilmiştir. Osmanlılar döneminde şap madeni dolayısıyla diğer Karahisarlar'dan ayırt edilmesi için Şapkarahisar veya Şarkikarahisar (Karahisarışarkî) adları kullanılmıştır. Günümüzdeki Şebinkarahisar ismi XIX. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Yerleşmeyi yönlendirdiği anlaşılan kalenin Romalılar döneminde Pompeius tarafından yaptırıldığı belirtilir; ancak yerleşmenin bundan daha eskiye gittiği ifade edilir. Kale Bizans İmparatoru I. Iustinianos (527-565) tarafından yeniden yaptırılmıştır. Savunma amaçlı bir sığınma yeri

özellikli gösteren bu yer Iustinianos zamanında kuzeydoğu sınırlarında önemli bir karakol haline getirilmiştir. Yakınındaki şap madenini ve kuzeye Giresun'a giden maden yolunu kontrol etmektedir. Bu yolun batı kesimindeki pembe renkli kayalarda bulunan şap madeni Eskiçağ'lardan beri dünyanın en kaliteli şapı olarak bilinmekte ve Avrupa'ya ihraç edilmekteydi. Bizans döneminde madenin işletildiğine dair çok az delil vardır. XII. yüzyılda Avrupa'da tekstil endüstrisinin giderek artan şap ihtiyacı büyük ölçüde Anadolu'dan ve özellikle Şebinkarahisar'da çıkarılan şapla karşılanıyordu. Şap ilâç yapımında, altın ve gümüş parlatmakta, boyacılıkta ve dericilikte kullanılıyordu.

Doğu Roma hâkimiyeti döneminde pis-koposluk ve idare merkezi yapılan kale ve şehrin uzak ve zor ulaşılır konumunda olması burayı bir süre Arap akınlarından korudu. Fakat 162 (778) yılında Karadeniz yöresine akın yapan Araplar bir süre buraya hâkim oldu. 1068'de Bizans İmparatoru Romanos Diogenes bölgeden geçti ve yöredeki Ermeni varlığı bu sıralarda doğudaki gelen göçmenlerle daha da arttı. Şehre Malazgirt zaferinden (1071) kısa bir süre sonra Türkler hâkim oldu. 1106'da bir müddet Gümüşhane hâkimi Gregory'nin elinde kaldı. Osmanlılar'a geçinceye kadar bölge tamamıyla Türk beyliklerinin egemenliğindeydi. Bu dönemde bölge muhtemelen Dânişmendli topraklarına dahil oldu. Dânişmendliler'in 1170'te yıkılışının ardından veya biraz önce Erzurum'daki Saltuklular'ın eline geçti. 598'de (1201-1202) şehre Selçuklular'a tâbi Mengüçükülük hâkim oldu. Selçuklular'ın çöküşü üzerine bir Türkmen beyliği olan Ertunağülük'ünün idaresine girdi. Timur'un istilâsının ardından 811'de (1408) Gözleroğlu'nun, on yıl sonra Karakoyunlu Türkmenleri'nin, 864'te (1459-60) ise Akkoyunlular'ın eline geçti. Fâtih Sultan Mehmed, Trabzon seferine giderken Şebinkarahisar'a uğradı; kalesini Akkoyunlu Beyi Uzun Hasan'a karşı kazandığı Otlukbeli Savaşı ile 878'de (1473) aldı. Kale kumandanının teslim olması sebebiyle şehrin merkezi hasar görmedi. Şap madeni çıkarmak ve işlemekle meşgul olan civardaki madenci köyleri de Osmanlı yönetimine geçti; maden hazineye devredildi.

Şebinkarahisar, Osmanlı idaresinin ilk dönemlerinde civarındaki nahiyelerin idare merkezi haline geldi ve fethin hemen ardından Fâtih Sultan Mehmed tarafından kasabada bir cami yaptırıldı. Daha sonra klasik Osmanlı idarî taksimatında

Karahisarışarkî sancağının yönetim merkezi oldu. Fethedildiğinde yalnızca bir kale ve bir grup gayri müslim nüfustan ibaret küçük bir kasaba görünümünde iken zaman içinde gelişerek XV ve XVI. yüzyıllarda küçük ölçekli bir Anadolu şehri özelliği kazandı. İlk tahrir kayıtlarında Kasaba-ı Kebfuniye / Keygunya adıyla kaydedilen Karahisar'ın müslüman ve gayri müslimlerden meydana gelen heterojen bir nüfus yapısı bulunduğu dikkati çeker. Bu durum kalenin barış yoluyla Osmanlı idaresine geçmiş olduğuna işaret eder. Yetmiş hâne müslüman ve 180 hâne gayri müslimden teşekkül eden kasaba halkı bu dönemde iki ayrı cemaat halinde yaşamaktaydı. Toplam 250 hâneye (yaklaşık 1200-1500 kişi) varan nüfusla bölgedeki en büyük ve en yoğun nüfuslu yerleşim birimiydi. Bu sırada kasabada kadı, seras-ker, zâim, dizdar, kethüdâ vb.den meydana gelen bir idareci zümre mevcuttu. İdare, din ve eğitim işlerini üstlenen bu kişiler kasabadaki elit tabakayı oluşturmaktaydı. Kasaba halkı arasında ticaretle uğraşanlar olduğu gibi mum ve boyacılık işleriyle meşgul olanlar da bulunmaktaydı. Tahrir kayıtlarına göre XVI. yüzyılın ilk yarısında kasabada seksen dört hâne müslüman, 246 hâne gayri müslim yaşıyordu. Ayrıca on altı hânelik bir cami görevlisi grubu (mülâzimân) mevcuttu. Bu dönemde kale muhafızı sayısı 191'i kale eri olmak üzere 279'du. Toplam 330 hânelik sivil nüfusa yakın bu askerî görevli sayısı Karahisar'ın bölgenin güvenliğini sağlayan bir merkez olma özelliğini ön plana çıkarmaktaydı. Kasaba nüfusun kaledeki askerlerle birlikte yaklaşık 2500 kişiye yükseldiği söylenebilir.

XVI. yüzyılın ortalarına doğru kasabanın büyük değişikliklere sahne olduğu, halkın mahalle taksimatına göre kaydedilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Mahallelerin teşekkülü daha düzenli sosyal hayatın varlığına işaret eder. Bu dönemde müslüman nüfus Bilbân ve Hacı Halim mahallelerinde yaşarken gayri müslim nüfus Suva, Mi-yâne, Güngörmez, Kilise ve Duka mahallelerinde oturuyordu. Müslüman ve gayri müslim nüfusun bir arada yaşadığı karışık mahalleler de vardı. Hacı Halim mahallesinde kırk dokuz, Bilbân mahallesinde kırk yedi hânedan ibaret müslüman nüfus bulunmaktaydı. Fâtih Sultan Mehmed ve Yahyâ Bey camilerine hizmet eden görevli sayısı otuz üç kişiydi. Bu suretle şehirdeki müslüman nüfus toplam 129 hâneye (yaklaşık 600 kişi) ulaşılıyordu. Gayri müslim ma-